

OTTO PIPER (1841–1921) TER ZAČETKI KASTELOLOGIJE NA SLOVENSKEM IN V ISTRI

Igor SAPAČ

Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo,
Krekova 2, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: igor.sapac@um.si

IZVLEČEK

Otto Piper (1841–1921) je bil eden od začetnikov znanstvenega raziskovanja grajskih stavb v Evropi ter obenem pionir strokovno izpeljanega topografskega dokumentiranja in raziskovanja srednjeveških gradov na območju Slovenije in Istre. Prispevek na podlagi analize razpoložljivih virov in literature vrednoti njegov pomen kot raziskovalca, ki je na začetku 20. stoletja oblikoval trdno osnovo za nadaljnje poglobljene raziskave grajske stavbne dediščine kot materialnega vira za zgodovino srednjega veka v slovenskem in istrskem prostoru. Rezultati analize kažejo, da je Piper s svojimi deli v Sloveniji in Istri zbudil dovolj široko zanimanje za poglobljeno raziskovanje in ohranjanje grajske dediščine.

Ključne besede: Otto Piper, kastelologija, gradoslovje, gradbena zgodovina, umetnostna zgodovina, arhitektura, konservatorstvo, kulturna dediščina, Avgustin Stegenšek

OTTO PIPER (1841–1921) E GLI INIZI DELLA CASTELLOLOGIA IN SLOVENIA E IN ISTRIA

SINTESI

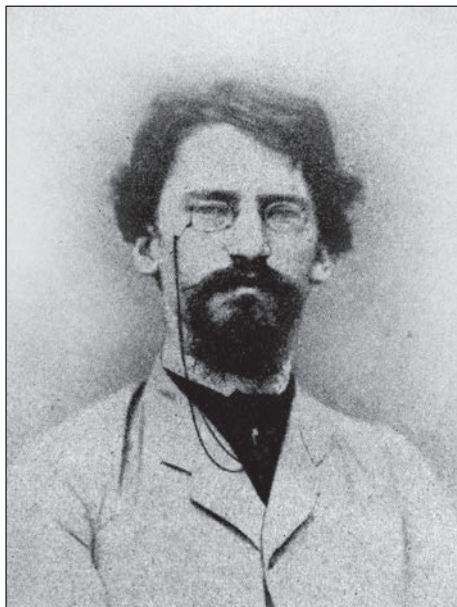
Otto Piper (1841–1921) fu uno degli antesignani della ricerca scientifica di fortificazioni in Europa e pioniere nella documentazione topografica e nello studio professionale dei castelli medievali in Slovenia e Istria. Basato su un'analisi delle fonti e della letteratura disponibili, l'articolo riconosce il suo valore quale ricercatore che agli inizi del Novecento stabilì una solida base per ulteriori ricerche approfondite del patrimonio architettonico di castelli come fonte materiale della storia medievale in Slovenia e in Istria. I risultati delle analisi dimostrano che Piper, con il suo lavoro in Slovenia e in Istria, suscitò un interesse così ampio da dare origine a un'attenta ricerca del patrimonio castellano e la sua tutela.

Parole chiave: Otto Piper, kastellogia, storia della costruzione, storia dell'arte, architettura, conservazione e restauro, patrimonio culturale, Avgustin Stegenšek

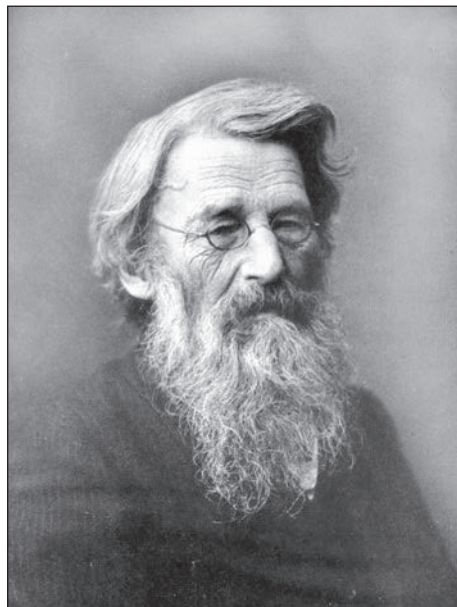
UVOD

V letu 2021 mineva 180 let od rojstva in 100 let od smrti enega prvih utemeljiteljev znanstveno utemeljenega raziskovanja grajskih stavb v Evropi ter obenem pionirja strokovno izpeljanega topografskega dokumentiranja in raziskovanja srednjeveških gradov v slovenskem in istrskem prostoru. A Otto Piper je na Slovenskem in v Istri dandanes skoraj povsem pozabljen in njegovo delo je v glavnem prezrto. Na njegovo ime je mogoče naleteti bolj ali manj obrobno, v maloštevilnih kasteloloških besedilih (zlasti: Stegenšek, 1909, 55, 61; Baš, 1950, 132, 133; Komelj, 1951, 52; Curk, 1957, 117, 123, 147, 151; Curk, 1959, 160; Stopar, 1975, 13, 25–28; Stopar, 1976, 49; Stopar, 1977, 13; Stopar, 1992, 61, 165; Stopar, 1993a, 13, 15, 53, 54, 69; Stopar, 1998, 67; Stopar, 2000a, 141, 150, 152; Stopar, 2000b, 58–61; Stopar, 2002, 128–131; Sapač, 2003, 7, 34, 122, 229; Stopar, 2007, 40; Sapač, 2011, 225–227, 230; Štular, 2013, 7, 107, 113; Sapač, 2014, 131, 220; Višnjić, 2018, 3, 158, 161, 162, 559). S tem prispevkom želim to vrzel zapolniti ter na podlagi analize razpoložljivih virov in literature ovrednotiti pomen Otta Pipra kot raziskovalca, ki je na začetku 20. stoletja oziroma v obdobju izzvenenjanja plemiške kulture oblikoval trdno osnovo za nadaljnje poglobljene raziskave grajske stavbne dediščine kot materialnega vira za zgodovino srednjega veka v slovenskem in istrskem prostoru.

Otto (Karl Heinrich Christoph) Piper se je rodil 22. decembra 1841 v družini evangeličanskega pastora Wilhelma Pipra v vasi Röckwitz na območju dežele Mecklenburg, na severovzhodu Nemčije, umrl pa je 23. februarja 1921 v Münchnu. Med letoma 1851 in 1862 je kot literarno in glasbeno nadarjen mladenič v Neubrandenburgu obiskoval gimnazijo in jo zaključil kot najboljši v razredu. Zatem je v Münchnu, Berlinu in od leta 1864 Rostocku študiral pravo ter leta 1873 pridobil naziv *Doctor juris*. Po promociji je kot odvetnik živel in delal v Rostocku ter tam spoznal tudi svojo poznejšo ženo Sophie Krüger (1846–1927). Kmalu po francosko-pruski vojni je z ženo odšel v Strasbourg oziroma Straßburg in tam delal kot urednik časnika *Niederrheinischer Kurier*. Pozneje je pisal za časnika v Trierju in Düsseldorfu, nato pa se je leta 1879 vrnil v Mecklenburg, kjer je bil med letoma 1879 in 1889 župan mesteca Penzlin. V tistem obdobju se je vse bolj raziskovalno ukvarjal s prazgodovinskimi arheološkimi najdišči na tistem območju (Piper, 1886) in njegova pozornost se je postopno preusmerila na srednjeveške gradove. Pri tem so nanj pomembno vplivala dela arheologa, konservatorja in prvega raziskovalca grajskih stavb v Nemčiji Karla Augusta pl. Cohausna (1812–1894), ki so izhajala od leta 1860. Leta 1889 se je Piper odločil, da se bo posvetil izključno raziskovanju gradov in je zato zapustil županski položaj. Z družino se je preselil v Konstanco (Konstanz) ob Bodenskem jezeru, od koder je mogel lažje obiskovati zanimive gradove na širšem območju Alp. Leta 1893 se je od tam preselil v München, kjer je našel založnika, in tam je ostal do smrti. Pokopali so ga na münchenskem severnem pokopališču (Nordfriedhof), kjer je še ohranjen njegov nagrobnik. S Sophie je imel tri otroke, med njimi poznejšega znanega münchenskega založnika in pisatelja Reinharda Pipra (1879–1953), ustanovitelja založbe Verlag R. Piper & Co., pri kateri so po letu 1904 izhajala tudi dela Otta Pipra. Za zasluge pri raziskovanju gradov je Otto Piper ob svoji sedemdesetletnici leta 1911 prejel častni doktorat Univerze v Rostocku in zlato medaljo nemške vojvodine

Slika 1: Otto Piper okoli leta 1880 (R. Piper, 1947, 64).

Slika 2: Otto Piper okoli leta 1919 (Piper, 1941, 3).

Mecklenburg-Schwerin za umetnost in znanost (R. Piper, 1921; R. Piper, 1931, 67–70; Piper, 1941; R. Piper, 1947; R. Piper, 1950; R. Piper, 1979; Grewolls, 1995, 332; Zeune, 1996, 28–32; Grewolls, 2011, 7610; Großmann, 2012, 453–480; Piper, 2012, VII–VIII; Bock, 2013, 243–244; Piper, 2013, VIII–IX; Piper, 2014b, VII; Piper, 2015, VII; Piper, 2016, VIII–XII; Großmann, 2021, 14–53, 75–76, 90–91).

OTTO PIPER KOT UTEMLJITELJ ZNANSTVENE KASTELOLOGIJE V OSREDNJI EVROPI

Selitev iz Penzlin v Konstanco leta 1889 je Pipru omogočila, da se je začel sistematično in profesionalno ukvarjati z raziskovanjem grajskih stavb in da je postal prvi profesionalni kastelolog oziroma gradoslovec v Evropi.¹ Njegovo uspešno raziskovalno delo so omogočili tudi literarna nadarjenost, dovolj dobro

¹ Že pred Ottom Piprom so se posamezniki v Evropi začeli ukvarjati z raziskovanjem grajskih stavb, vendar pa njihove raziskave večinoma niso bile znanstveno utemeljene ali pa so gradove raziskovali v sklopu širšega raziskovanja srednjeveške arhitekture. Pred Piprom so bile raziskave gradov pogosto samo nujna osnova za romantično obarvano restavriranje grajskih poslopij v obdobju historizma. Najbolj znameniti tovrstni raziskovalec evropskih oziroma francoskih gradov je bil arhitekt Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814–1879) (Piper, 1912, IX; prim. Zeune, 1996, 13–27).

risarsko znanje ter izrazita nagnjenost h kritičnemu mišljenju in k iskanju prave resnice. Leta 1895 je zapisal, da ga je romantični čar grajskih razvalin že od zgodnje mladosti pritegoval k ogledom in da je z rastočim številom videlih stavbnih ostankov v njem rasla želja, da bi jih razložil in primerjal. Grajske stavbe je zato začel načrtno proučevati, pri tem pa ga je zelo spodbujalo spoznanje, da je to raziskovalno področje nesorazmerno zapostavljeno (Piper, 1895, VII; prim. Piper, 1912, VII). Kmalu je začel objavljati prva strokovna besedila s področja kastelologije (Piper, 1891; Piper, 1892).

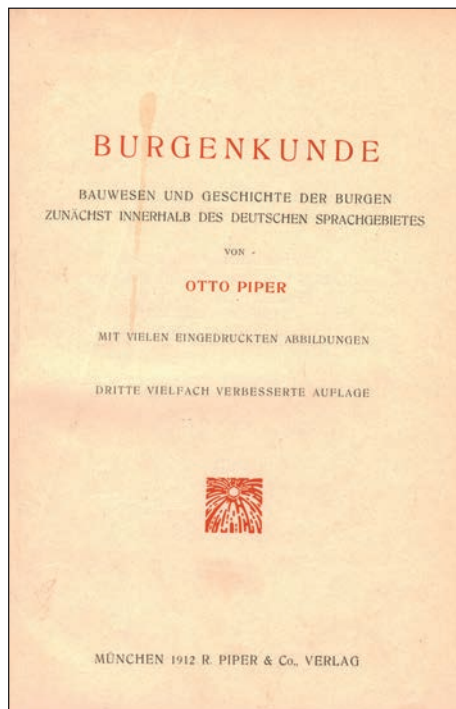
Piper se je dobro zavedal, da znanstveno proučevanje grajskih stavb temelji predvsem na terenskih raziskavah in je zato veliko potoval. Po lastnih navedbah je v svojem zelo razgibanem življenju Evropo prepotoval od Alzacije na zahodu do Vzhodne Prusije na vzhodu ter od Švedske na severu in do Sicilije na jugu. Vsako leto je opravil vsaj eno večtedensko raziskovalno potovanje. Potoval je v glavnem sam in njegovo glavno prevozno sredstvo je bila železnica, kar je pomembno vplivalo na njegov izbor obravnavanih grajskih stavb. Njegova potovanja so bila zelo varčna in to mu je omogočilo, da si je ogledal zelo veliko grajskih lokacij. Ker je iskal srednjeveške grajske stavbe brez novoveških posegov, je na terenu obiskoval predvsem grajske razvaline. Dobro zdravje mu je omogočalo dolga potovanja s številnimi utrujajočimi vzponi na grajske vzpetine in kljubovanje vsem vremenskim razmeram. Njegovo terensko delo so pogosto oteževali zmotni podatki o lokacijah posameznih grajskih stavb, v odročnih predelih pa je moral poskrbeti tudi za lastno varnost in je razvaline zato največkrat obiskoval oborožen. Poleg orožja so k njegovi osnovni kastelološki terenski opreми seveda spadali tudi popotna skicirka, meter in po letu 1900 tudi fotografska kamera. Piper se je zavedal, da so raziskovalni terenski ogledi najbolj učinkoviti takrat, ko je mogoče grajske stavbe oziroma njihove ostanke poleg opisa dokumentirati še s skicami, izrisanimi načrti in fotografijami. Na terenskih ogledih je veliko skiciral. Skice je risal s svinčnikom in jih zvečer, po prihodu s terena, dopolnil ter prevlekel s tušem.² Takšna dodelava skic pa je pogosto vzbudila napačni vtis, da so približno skicirani tlorisi posamezne grajske stavbe dejansko pravi načrti, izdelani na podlagi izmer. To je pozneje zavedlo nekatere mlajše raziskovalce, ki niso vedeli, da je Piper utegnil v naglici izmeriti samo nekatere stavbe in da je izdelavo natančnejših risb oziroma izmer pogosto ovirala bujna vegetacija na grajskih razvalinah (R. Piper, 1921; R. Piper, 1931, 67–70; R. Piper, 1947, 275; Piper, 2012, VII–XVI).

Leta 1895 je Otto Piper pri založniku Theodorju Ackermannu v Münchnu izdal svoje glavno in najznamenitejše knjižno delo z naslovom *Burgenkunde* – Gradoslovje (Piper, 1895). Monumentalno in bogato ilustrirano delo s skupno 846 stranmi

2 Piper je na svojih potovanjih nedvomno izdelal veliko število albumov s skicami, a sta ohranjena oziroma znana samo dva – oba v mestnem arhivu v Penzlinu. Drugih doslej še ni bilo mogoče najti. Tudi v zapuščini njegovega sina Reinharda Pipra, ki jo hrani Deutsches Literaturarchiv v Marbachu v Nemčiji, doslej niso odkrili popotnih skic Otta Pipra. V obeh znanih albumih oziroma skicnih knjigah ni upodobljenih grajskih stavb iz slovenskega ali istrskega prostora (Großmann, 2021, 12).

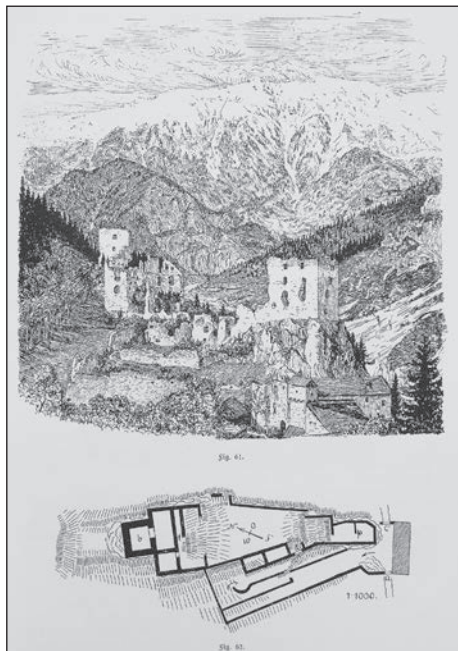

Slika 3: Grob Otta Pipra in njegove družine na pokopališču Nordfriedhof v Münchnu (Wikimedia Commons).

Slika 4: Prva stran tretje izdaje Piprove knjige Burgenkunde iz leta 1912 (Zasebna zbirka).

je na podlagi številnih terenskih ogledov začelo nastajati med letoma 1879 in 1889 v Penzlinu (R. Piper, 1931, 68). V letih 1905 in 1912 je delo doživelo dopolnitvi in ponatisa v založbi Reinharda Pipra (Piper, 1905a; Piper, 1912; prim. R. Piper, 1947, 395) ter dandanes – v končnem obsegu s 633 ilustracijami – velja za klasično delo kastelologije v osrednji Evropi in za najbolj prepoznavno kastelološko delo vseh časov v nemškem jeziku. V drugi polovici 20. stoletja in v 21. stoletju je dopolnjeni ponatis iz leta 1912 doživel kar 11 ponatisov, ki jih je (do vključno ponatisa leta 2001) s spremnim besedilom dopolnil nemški arhitekt, konservator in kastelolog Werner Meyer (1909–1987) (Piper, 1967; Piper, 1980; Piper, 1992; Piper, 1993; Piper, 1994; Piper, 1995; Piper, 1996; Piper, 2001; Piper, 2007; Piper, 2011; Piper, 2014a; prim. Großmann, 2021, 54–60). Priljubljenost, ki ga to Piprovo delo uživa še sedaj, kaže, da je z njim zapolnil veliko vrzel, ki je do takrat obstajala na področju poznavanja srednjeveške grajske arhitekture v osrednji Evropi. Pozneje nobenemu raziskovalcu ni uspelo ustvariti česa podobno zaokroženega ter izčrpnega in številni ponatise – tudi v zadnjih letih – zato niso posebno presenečenje. Piper se

Slika 5: Risbi razvaljenega gradu Kaumen pri Begunjah (Piper, 1910, 59).

je zavedal, da je njegova knjiga zaradi obsega in številnih vključenih primerov za laično uporabo zelo zahtevna in je zato pripravil še njen povzetek oziroma kompendij, ki je v obliki 140 strani obsegajoče knjižice žepnega formata z naslovom *Abriss der Burgenkunde* (Oris gradoslovja) in samo 29 ilustracijami izšel leta 1900 v Leipzigu (Piper, 1900), nato pa še v treh izboljšanih in dopolnjenih ponatisih (Piper, 1904a; Piper, 1914; Piper, 1922a). Žepnica je tako izšla v zelo visoki nakladi – skupno 19.000 natisnjenih izvodov (R. Piper, 1931, 69) – in je pripomogla k dodatni slavi Piperove *Burgenkunde*.

V *Burgenkunde* se je Otto Piper omejil na obravnave grajskih stavb z nemškega govornega območja oziroma z ozemlja nekdanjega Svetega rimskega cesarstva, nastalih v visokem in poznem srednjem veku oziroma med 10. stoletjem in letom 1550 (Piper, 1912, IX). V prvem obsežnejšem analitičnem delu knjige je v 24 poglavjih na 640 straneh na podlagi analize

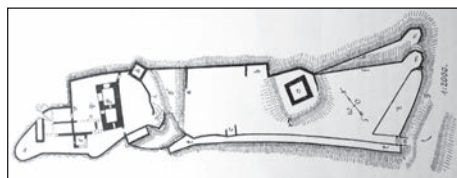
izjemno velikega števila gradov iz nemškega oziroma srednjeevropskega prostora obravnaval vsa ključna vprašanja raziskovanja srednjeveških grajskih stavb, od splošnih zadev in vprašanj nasledstva rimskih gradenj, preko grajskih razvojnih značilnosti, gradbenih tehnik, posameznih grajenih sestavnih delov in stavbnih členov gradov, dostopnih poti, oskrbe z vodo, posebnih grajskih tipoloških skupin do problematike ohranjanja ter obnove gradov v sodobnem času. Prvi del knjige je opremil z znanstvenim aparatom in s številnimi risbami, ki jih je večinoma sam izdelal (R. Piper, 1931, 69).

V drugem krajšem kataložnem delu knjige z naslovom *Burgen-Lexikon* (*Leksikon gradov*) je Piper na kratko opisal oziroma naštel 3250 srednjeveških gradov in grajskih razvalin (Piper, 1895, 663–815; Piper, 1912, 641–813). S tako zasnovano knjigo je izpostavil, da je najverjetneje le na malo katerem drugem raziskovalnem področju tako zelo veliko povsem neosnovanih, zmotnih ali zavajajočih trditev, kakor pri kastelologiji. Po drugi strani je Piper s svojim delom poudaril, da mora biti raziskovalec grajskih stavb predvsem stavbni analitik in ne klasični zgodovinar ali umetnostni zgodovinar ter da je treba za strokovno utemeljeno kastelološko delo poznati gradbene tehnike, upoštevati lego v prostoru, stavbne strukture in posebnosti

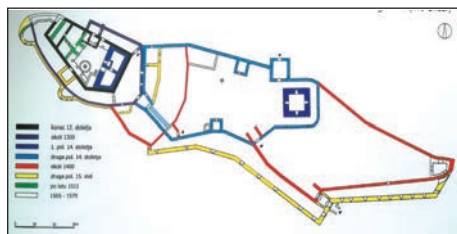
oblikovanja stavbnih členov ter da je treba biti sistematičen in kritičen. Zato tudi ni posebno presenetljivo, da je Piper s svojim delom uspešno zavrnil številna zmotna prepričanja, med njimi tudi tista v zvezi z antičnimi rimskimi osnovami številnih gradov in s podzemnimi rovi, ki jih ljudsko izročilo po vsej Evropi povezuje skoraj z vsakim srednjeveškim gradom. Piper je razvil metodo, ki na podlagi sistematično izpeljane stavbne analize grajske stavbe omogoča sklepanje o njeni zgodovini. S tem je v osrednji Evropi trdno utemeljil novo znanstveno disciplino – kastelologijo oziroma gradoslovje (nemško *Burgenkunde*) – in si zagotovil nesporno vlogo začetnika znanstveno utemeljenega proučevanja srednjeveških grajskih stavb v osrednji Evropi (R. Piper, 1931, 69). Seveda se je pred nekaterimi temami, ki so pomembno zaposlovale njegove naslednike, tudi ustavil. Tako ni poskušal na osnovi analize strukture zidave kamnitih zidov opredeljevati njihove starosti in ni se še prav zavedal izjemno velikega pomena stavbno-razvojne komponente grajskih stavb. Kljub temu je njegova knjiga *Burgenkunde* v Nemčiji, pa tudi v Avstriji, Lihtenštajnu, Luksemburgu, Švici, na Češkem, Slovaškem, Poljskem, Hrvaškem in v Sloveniji postala temeljno delo za poglobljene znanstveno utemeljene raziskave grajskih stavb v 20. stoletju (prim. npr. Szabo, 2006, VII).³ Zato ne preseneča, da knjiga ostaja še dandanes pomemben vzor za podobno zasnovana in naslovljena dela v osrednji Evropi (npr. Zeune, 1996, 11; Horvat, 2014).

Slika 6: Risba grajskega jedra razvaljene-ga Starega gradu Celje (Piper, 1908, 147).

Slika 7: Piprov tloris Starega gradu Celje (Piper, 1908, 146).

Slika 8: Sodobni tloris Starega gradu Celje z označenimi fazami stavbnega razvoja (Stopar, 2007, 71).

3 Piprovo delo je, denimo, zelo vplivalo na razvoj kastelologije na Hrvaškem po prvi svetovni vojni oziroma na Gjura Szaba (1875–1943) in na njegovo odmevno knjigo *Srednjeveški gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* iz leta 1920 (Szabo, 2006, VII; Miletić, 2012, 206).

OTTO PIPER IN OBNOVE GRADOV

Izid monumentalne knjige *Burgenkunde* leta 1895 je Pipru prinesel prepoznavnost in celo slavo vodilnega poznavalca grajskih stavb v Nemčiji. To je vplivalo tudi na njegovo samozavest, ki sicer že prej ni bila majhna. Leta 1895 je kupil razvalino gradu Branzoll nad krajem Klausen/Chiusa blizu alpskega prelaza Brenner na Južnem Tirolskem in jo začel skrbno obnavljati. Pri tem je zavračal stilistična obnovitvena načela romantičnih restavradorjev in se s svojimi pogledi, utemeljenimi na znanstvenih stavbnih raziskavah grajskih stavb, približal načelom modernega konservatorstva (Piper, 1899, 79–82, 88–91). Zato je Pipra mogoče uvrstiti v bližino glavnih protagonistov modernega konservatorstva v času okoli leta 1900 v Nemčiji, Avstriji in Italiji, čeprav ga z njimi ni mogoče povsem izenačiti (prim. R. Piper, 1931, 69). Na gradu Branzoll je najprej skrbno odkopal, raziskal in konserviral ostanke bivalnega poslopja – palacija, nato pa se je lotil obnove napol porušenega glavnega stolpa – bergfrida. Do leta 1907 je ponovno zgradil podrti zgornji del stolpa in ga pokril s streho, kar je omogočilo, da je v stolpu uredil počitniško stanovanje zase in za svojo družino (Piper, 1902b, 24–30; R. Piper, 1931, 69; Piper, 1941, 12; Großmann, 2021, 36–38). Pri obnovi stolpa je presegel golo konserviranje in se v nasprotju s svojimi prvotnimi izhodišči, objavljenimi leta 1899, odločil za rekonstrukcijski poseg, ki pa ga je izpeljal dovolj nevtrarno in nedestruktivno za originalno stavbno substanco in ki se ni spremenil v nekritično romantično historiziranje, značilno za večino obnov srednjeveških gradov v Evropi v drugi polovici 19. stoletja. Žal je grad Branzoll takšno historizirajočo obnovo z obsežnimi dogradnjami naposled le doživel; to se je zgodilo kmalu po letu 1911, ko ga je Piper prodal (R. Piper, 1947, 276; Zeune, 1996, 29; Piper, 2016, X–XII).

Po nakupu gradu Branzoll je Otto Piper med letoma 1899 in 1902 sodeloval tudi pri izdelavi obnovitvenega koncepta za znameniti grad Tirol, ki je bil matični grad grofov Tirolskih in zato ena najbolj prepoznavnih historičnih stavb na Tirolskem. Zavzel se je za ponovno gradnjo porušenega zgornjega dela glavnega grajskega stolpa – bergfrida, pri tem pa je – enako kot v primeru Branzolla – zastopal stališče, da mora biti rekonstrukcija izpeljana na podlagi znanstvenih dognanj oziroma stavbnih raziskav na objektu samem in ne na podlagi romantičnih arhitekturnih idej. V tem pogledu je bil blizu stališčem umetnostnih zgodovinarjev in predstavnikov modernega konservatorstva Georga Dehia in Aloisa Riegla v zvezi z obnovami razvaljenih srednjeveških gradov v tistem obdobju. Tako kot na svojem Branzollu je tudi na gradu Tirol zaradi nezadostnih podatkov o nekdanji podobi zavračal predlog za popolno rekonstrukcijo, a njegovi argumenti odločujočim niso ustrezali in so Piprovo mnenje na koncu zaobšli. Obnova gradu je tako na koncu zdrsnila v nekritično historiziranje, ki je sicer ustvarilo sedanjost slikovito celoto, a po drugi strani okrnilo zgodovinsko pričevalnost gradu (Piper, 1902b, 208–231; Piper, 2012, VIII; Piper, 2016, 293–317; prim. Piper, 1902b, 208–231).

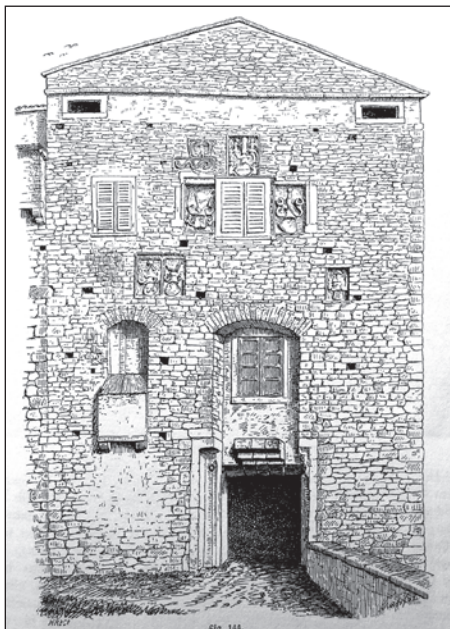
Največji poraz v svoji kastelološki karieri je Piper doživel v zvezi z obnovo gradu Hohkönigsburg oziroma Château du Haut-Kœnigsbourg v Alzaciji, ki je takrat spadala k Nemškemu cesarstvu. Po letu 1899 se je potegoval za vodenje obnove gradu, ki so ga začeli obnavljati po naročilu cesarja Viljema II., a je cesar naposled to vlogo podelil spretnemu arhitektu Bodu Ebhardu (1865–1945), ki se je po letu 1884 začel ukvarjati z raziskovanjem gradov in je posledično postal glavni Piprov tekmelec. Piper se je v skladu s svojo strokovno etiko zavzemal za konserviranje razvaline gradu, Ebhard pa je v nasprotju z njim sledil cesarjevim željam in je izdelal projekt za popolno obnovo oziroma rekonstrukcijo gradu, ki so jo nato med letoma 1901 in 1908 tudi uresničili. Piper in Ebhard sta bila od takrat sovražnika, kritika obnove pa je Pipru prinesla tudi cesarjevo nenaklonjenost. Leta 1902 je Piper kritiziral Ebhardovo knjigo o nemških gradovih z naslovom *Deutsche Burgen*, ki je izšla leta 1899 v Berlinu. Očital mu je tudi, da je pri obnovi Hohkönigsburga v nasprotju z znanstvenimi spoznanji romantizirajoče oziroma historizirajoče preoblikoval in dopolnil razvalino, da bi ustregel okusu cesarja. Piper je prepričljivo pokazal, da si je Ebhard pri obnovi številne dele in stavbne detajle preprosto izmislil v historični podobi in da je dal gradu olepšano podobo, kakršne v preteklosti zagotovo nikoli ni imel. Kritike je objavil v več publikacijah (Piper, 1902a; Piper, 1905c; Piper, 1912, 634–640) in z njimi dodobra razvnel javne polemike. V tretji izdaji *Burgenkunde* je leta 1912 obnovo Hohkönigsburga prikazal celo kot izrazito negativen primer obnove gradov in Ebharda prikazal kot šarlatana. Piper je mlajšemu Ebhardu seveda zavidal njegovo vlogo pri obnovi Hohkönigsburga, pa tudi njegovo diplomatsko spretnost oziroma zvijačnost, ki mu je omogočila vpliv na cesarja in ustanovitev društva za ohranitev nemških gradov, a v izhodišču spora je bilo gotovo zavzemanje za strokovna načela oziroma za ohranitev avtentičnosti grajskih ostalin. Pri tem Piper sicer ni – tako kakor, denimo, John Ruskin (1819–1900) – odklanjal vsakršne obnove oziroma rekonstrukcije razvaljenih historičnih stavb, vselej pa je pri obnovah odločno zavračal romantiziranje in modernizacijo oziroma potvarjanje zgodovinskih dejstev. Piper je bil nedvomno veliko bolj načelen in zavezan k iskanju zgodovinskih resnic kakor Ebhard, zato se je bil v obrambo lastnih strokovnih načel pripravljen spustiti celo v konflikt s cesarjem. Ebhard se je Pipru za njegove kritike seveda dodobra oddolžil in njegovi pristaši so v varnem zavetju cesarjeve naklonjenosti Pipra poskušali nebrzdano diskreditirati s trditvami, da je samo teoretik, da ni ne arhitekt in ne umetnostni zgodovinar ampak samo pravnik, da ne pozna tehničnih zadev in sodobne estetike ipd. (Zeune, 1996, 27–32; Großmann, 2021, 66–73; prim. R. Piper, 1947, 246–247).

Poraz je Piper kot načelni strokovnjak doživel tudi v vlogi sodelavca pri načrtovanju obnove gradu Vaduz v Lihtenštajnu leta 1904. Tam so se – podobno kot malo prej na gradu Tirol – odločili, da ponovno zgradijo podrti zgornji del glavnega grajskega stolpa – bergfrida – in Piper je na podlagi stavbnih raziskav pripravil predlog za izvedbo rekonstrukcije. A Piprovega predloga na koncu niso upoštevali, ampak so po drugem konceptu zgradili nesorazmerno nizek stolp, ki ni zasnovan v skladu z značilnostmi romanske grajske arhitekture in ki je okrnil

prizadevanja za korektno interpretacijo srednjeveške grajske celote (Castellani Zahir, 1993, 86–92). Na gradu Vaduz so Piprove poglobljene kastelološke raziskave, enako kot pri drugih treh gradovih, kjer je sodeloval pri izvedbi obnovitvenih del, naleteli na nerazumevanje in neodobravanje. Prevladale so usmeritve agresivnejših arhitektov oziroma umetnikov, ki so bili bolj prilagodljivi od načelnega in samosvojega raziskovalca Pipra ter so zato investitorjem neprimerno bolj ustrezali. Pipra je s tega vidika v njegovi obnovitveni praksi v primerjavi z njegovim samotnim raziskovalnim delom mogoče ocenjevati kot bistveno manj uspešnega, a treba je tudi zapisati, da je pri obnovah gradov vseskozi ohranil osebno dostojanstvo, neomajno etično držo in strokovni ugled.

PIPROVO RAZISKOVANJE GRADOV V HABSBURŠKI MONARHIJI

Po izidu knjižice z naslovom *Die angebliche Wiederherstellung der Hohkönigsburg (Namišljena obnova gradu Hohkönigsburg)* leta 1902 (Piper, 1902a), ki je dodobra razvnela ozračje in spravila cesarja Viljema II. v slabo voljo, Piper v Nemčiji za svoje kastelološko delovanje več ni našel prave podpore. Spretnemu arhitektu Bodu Ebhardu je znanstvenika Pipra uspelo prikazati kot osebno stro neuravnovešenega agresivnega zavistneža, sebe pa kot tenkočutnega umetnika in kot Piprovo žrtev. Rešitev za Piprovo delovanje se je ponudila v Avstriji oziroma v habsburški monarhiji, kjer ga je kot izjemnega raziskovalca gradov zelo cenil tudi prestolonaslednik Franc Ferdinand (1863–1914) (R. Piper, 1931, 69; Piper, 1941, 12–13). Piper, ki – drugače od Ebharda – ni bil nemški nacionalist, je pri načrtovanju obnove gradu Vaduz v Lihtenštajnu spoznal kneza Johanna II. Liechtensteinskega (1840–1929) in preko njega prišel v stik z Johannom Nepomukom grofom Wilczkom (1837–1922), ki je bil vplivna osebnost na dunajskem dvoru, raziskovalec, ljubitelj gradov, obnovitelj gradu Kreuzenstein blizu Dunaja in radodaren mecen. Wilczek se je dobro zavedal Piprovega nenadomestljivega znanstvenega potenciala in je bil dovolj tolerant, da je znal spregledati Piprove človeške slabosti ter mu je z izdatnim financiranjem omogočil raziskovalno delo oziroma topografsko obravnavo srednjeveških gradov na območju avstrijskega dela Avstro-Ogrske. Piper je do leta 1910 v okviru tega dela obiskal, opisal ter s skicami, načrti in fotografijami dokumentiral 309 gradov in grajskih razvalin z območij današnjih držav Avstrija, Italija, Češka, Slovenija in Hrvaška (Zeune, 1996, 29; Piper, 2015, VII; Großmann, 2021, 47–50, 60–64). Rezultate dela je objavil v seriji osmih knjig, ki jo je pod naslovom *Österreichische Burgen. Im Auftrage Sr. Durchlaucht des regierenden Fürsten Johann von und zu Liechtenstein und Sr. Excellenz des Grafen Hans Wilczek (Avstrijski gradovi. Po naročilu njegove visokosti vladajočega kneza Johanna pl. Liechtensteinskega in njegove ekselence grofa Hansa Wilczeka)* med letoma 1902 in 1910 objavila dunajska založba Alfred Hölder (Piper, 1902b; Piper, 1903; Piper, 1904b; Piper, 1905b; Piper, 1907; Piper, 1908; Piper, 1909; Piper, 1910). V bogato ilustriranih knjigah,

Slika 9: Risba vhodne fasade gradu v Pazinu (Piper, 1903, 139).

Slika 10: Pogled na vhodno fasado gradu v Pazinu leta 2016 (Foto: Igor Sapač).

ki so leta 2002, ob stoti obletnici izida prve knjige, pri dunajski založbi Archiv Verlag izšle tudi v popolnem faksimiliranem ponatisu v 1000 oštevilčenih izvodih (Piper, 2002), so na skupno 1929 stranh⁴ objavljene napol monografske obravnave 348 izbranih grajskih stavb in razvalin.

Piper, ki je potoval skoraj izključno z železnico, je za svoje obravnave izbral zlasti tiste gradove, ki so bili v bližini železniških prog. Gradove je nato v knjigah predstavljal v samostojnih poglavjih in v vsakem poglavju je najprej vključil natančen opis grajske stavbe oziroma razvaline, na koncu pa sumarno podal še najvažnejše posestnozgodovinske podatke, ki jih je povzel po razpoložljivi – v glavnem leksikalni – literaturi. Zahtevnih analiz stavbnega razvoja posameznih gradov se ni loteval, saj v tistem obdobju ta metodologija v kastelologiji še ni bila razvita in uveljavljena, in zato stavbnorazvojni vidik pri predstavitvah gradov skoraj povsod manjka. Kljub temu je grajske stavbe obravnaval s kritičnim očesom in je presegel romantične poglede na grajsko arhitekturo, ki so bili v tistem obdobju še vsesplošno zelo uveljavljeni. Predstavite posameznih stavb je zasnoval tako, da je izpostavil njihov pomen kot materialnega zgodovinskega vira. Ob tem se ni spuščal

4 Ilustracij (risb, načrtov in fotografij) je v knjigah približno toliko, kot je skupno število strani.

v kritično analiziranje posestnozgodovinskih podatkov in podatkov o posameznih pomembnejših osebnostih, ki so bile v povezavi z grajsko stavbo. Obvezni dodatek vsake posamezne grajske obravnave pa so bili bolj ali manj natančni izrisi tlorisov grajskih zasnov s posebej označenimi pomembnejšimi stavbnimi deli, prostori in/ali stavbnimi členi. Skoraj vsaki obravnavi je dodal še nekaj lastnih risb grajskih celot, stavbnih delov ali stavbnih členov, z leti pa je v knjige vključeval tudi vse več fotografij, ki jih je sam posnel.⁵ Pogosto je obravnavam pomembnejših gradov dodal še kakšno staro grafično upodobitev, zlasti iz Vischerjevih ali Valvasorjevih del iz 17. stoletja. V vsaki knjigi iz serije je obravnaval gradove z različnih koncev monarhije, ki jih je razporedil po abecednem vrstnem redu. Za uporabnika je tako zasnovana knjižna serija kot celota razmeroma težko pregledna, a Piper je imel za mešanje obravnav gradov iz različnih koncev monarhije v isti knjigi dober razlog; samo tako je mogel zagotoviti, da so vse knjige iz serije šle dobro v prodajo in da so npr. na Češkem kupovali tudi tiste knjige, v katerih so bile poleg obravnav čeških in moravskih gradov še npr. obravnave gradov s Tirolske in Koroške. S tem si je zagotovil redne prihodke od prodaje knjig in dosegel, da je zasnovana knjižna serija na koncu tudi v celoti izšla. Dokončana monumentalna knjižna serija trajne vrednosti pa je bila tudi svojevrstno Piprovo maščevanje Nemškemu cesarstvu, v katerem po letu 1902 več ni mogel aktivno raziskovati grajskih stavb; namesto Nemčije je bila Piprovega izjemnega dela na koncu deležna Avstrija, ki ga je v stiski podprla in mu omogočila nadaljevanje kariere (prim. Piper, 1902b, VII–XI).

Piprove obravnave gradov na območju nekdanje habsburške monarhije imajo – tudi zaradi vključenega bogatega slikovnega gradiva – izjemno dokumentarno vrednost in so aktualne tudi dandanes. Zato ne preseneča, da so Piprove raziskave gradov z območja Avstrije, Italije, Slovenije in Hrvaške v zadnjih letih izšle v Avstriji kot ponatisi v petih novo oblikovanih knjigah z regionalno zamejitvijo in s strokovno napisanimi spremnimi besedami (Piper, 2012; Piper, 2013; Piper, 2014b; Piper, 2015; Piper, 2016).

KASTELOLOŠKO DELO OTTA PIPRA NA SLOVENSKEM IN V ISTRI

Piprova kritika obnove gradu Hohkönigsburg in njene posledice na eni strani ter naklonjenost grofa Wilczka Piprovedu raziskovalnemu delu na drugi strani sta bila glavna povoda, da sta slovenski in istrski prostor v prvem desetletju 20. stoletja dobila prve strokovno opravljene posamične kastelološke obravnave pomembnih srednjeveških grajskih stavb. Pred tem so bile predstavitve grajskih stavb kot zgodovinskih materialnih virov iz tega prostora v literaturi zelo redke ter v glavnem omejene na navajanje skopih posestnozgodovinskih podatkov in na nesistematično pripravljene površne opise, na Kranjskem v glavnem temelječe na Valvasorjevem delu (Valvasor, 1689). Še največ tovrstnih grajskih predstavitev je bilo objavljeno

5 Po objavah je mogoče sklepati, da je fotografski aparat uporabljal že vsaj od leta 1903, ko je fotografsko dokumentiral tudi grad Luknja pri Novem mestu na Dolenjskem (Piper, 1903, 135).

Slika 11: Risba razvaljenega gradu Petrapilosa v Istri (Piper, 1904b, 155).

Slika 12: Pogled na grad Petrapilosa leta 2011 (Foto: Igor Sapač).

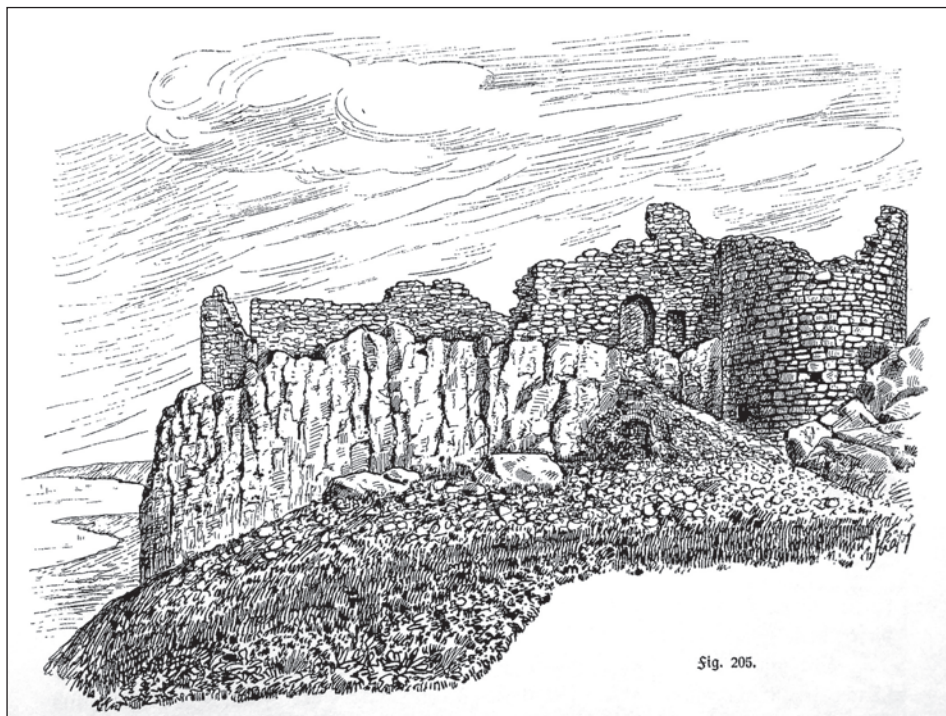
nih v raznih regionalno zamejenih leksikalnih delih iz 19. stoletja (prim. Stopar, 1977, 13). Pred Piprom se je topografske predstavitve posameznih gradov s skoraj celotnega sedanjega slovenskega ozemlja in nekdanjega kranjskega dela Istre v prvi četrtini 19. stoletja lotil avstrijski časnikiar in potopisni pisatelj Franz Sartori (1782–1832) in sicer v okviru svoje 12 zvezkov obsegajoče predstavitve gradov v avstrijski monarhiji z naslovom *Die Burgvesten und Ritterschlösser der österreichischen Monarchie* (Sartori, 1839–1840).⁶ Vendar pa je Sartori le zelo redke

6 Kastelološko delo Franza Sartorija je v Sloveniji danes v glavnem pozabljeno in prezrto. Menda nobena naša javna knjižnica ne hrani zadnje izdaje zbirke njegovih knjig, ki je prvič izšla v letih 1819–1820 v Brnu in drugič v letih 1839–1840, že po avtorjevi smrti, na Dunaju. V drugi predelani in dopolnjeni izdaji so v dvanajstih zvezkih z območij sedanje Slovenije in Istre v samostojnih poglavjih predstavljene naslednje grajske stavbe: Vitanje (III, 70–72), Stara Soteska (V, 71–73), Pobrežje (V, 123–126), Klevevž (V, 129–131), Planina pri Sevnici (V, 143–144), Rajhenburg (V, 168–174), Turjak (V, 210–214), Kranj (Khislštajn) (VI, 100–102), Sevnica (VI, 143–153), Dobrna (IX, 87–90), Kostel (X, 78–84), Fridrištajn (X, 97–104), Otočec (X, 106–107), Baumkircherjev turn (X, 128), Gorica (X, 137–138), Žužemberk (X, 155–157), Kamen (X, 158–161), Šteberk (X, 162–164), Devin (X, 165–168), Poljane (X, 175–176), Volčji Potok (XI, 8–10), Dragomelj (XI, 10–13), Škofja Loka s Staro Loko (XI, 16–21), Gorenji Mokronog (XI, 23), Kamnik (XI, 24–26), Sostro (XI, 26–28), Mehovo (XI, 37–40), Jama v Predjami (XI, 55–71), Kočevje (XI, 75–78), Postojna (XI, 98–100), Lupoglav v Istri (XI, 102–106), Jablanica (XI, 108–109), Smlednik (XI, 118–119), Kršan v Istri (XI, 139–143), Krško (XII, 63–65), Bistrica nad Ilirsko Bistrico (XII, 67–69), Kacenbeg (XII, 70–74), Šentjurjeva gora (XII, 102–104), Celje (XII, 166–170), Radlje oziroma Marenberk (XII, 170–175).

stavbe na terenu tudi sam obiskal in je zato povzemal Valvasorjeve navedbe, ki pa so bile pogosto že povsem presežene. Sartorijevega dela zato ni mogoče jemati kot kastelološke strokovne literature. Prvo strokovno obravnavo grajskih stavb v slovenskem prostoru je prinesel sestavek slikarja in konservatorja Ivana Franketa (1841–1927) leta 1891 v enciklopedičnem delu *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild – Kärnten und Krain* (Franke, 1891, 390–402), ki pa se zaradi zelo omejenega obsega in pomanjkanja strokovnega znanja pisca od sicer v glavnem korektnih opredelitev splošne stavbne zgodovine ni usmeril še na n drobnejše in dovolj kritične predstavitev posameznih pomembnejših grajskih stavb. Podobno velja za prispevek zgodovinarja Josefa pl. Zahna o gradovih in dvorcih na Štajerskem (Zahn, 1890, 244–260; prim. Stopar, 1977, 13), ki je sicer upošteval oziroma omenil samo redke grajske stavbe s sedanjega slovenskega ozemlja. S kastelološkega zornega kota so bile še bolj prezrte istrske grajske stavbe, kjer stavbni opisi ob sicer imenitnih vedutnih upodobitvah v domoznanski literaturi največkrat niso presegli skopih turistično obarvanih oznak (npr. Hauser, 1891, 269–270; Caprin, 1895, 127–142, 228–384).

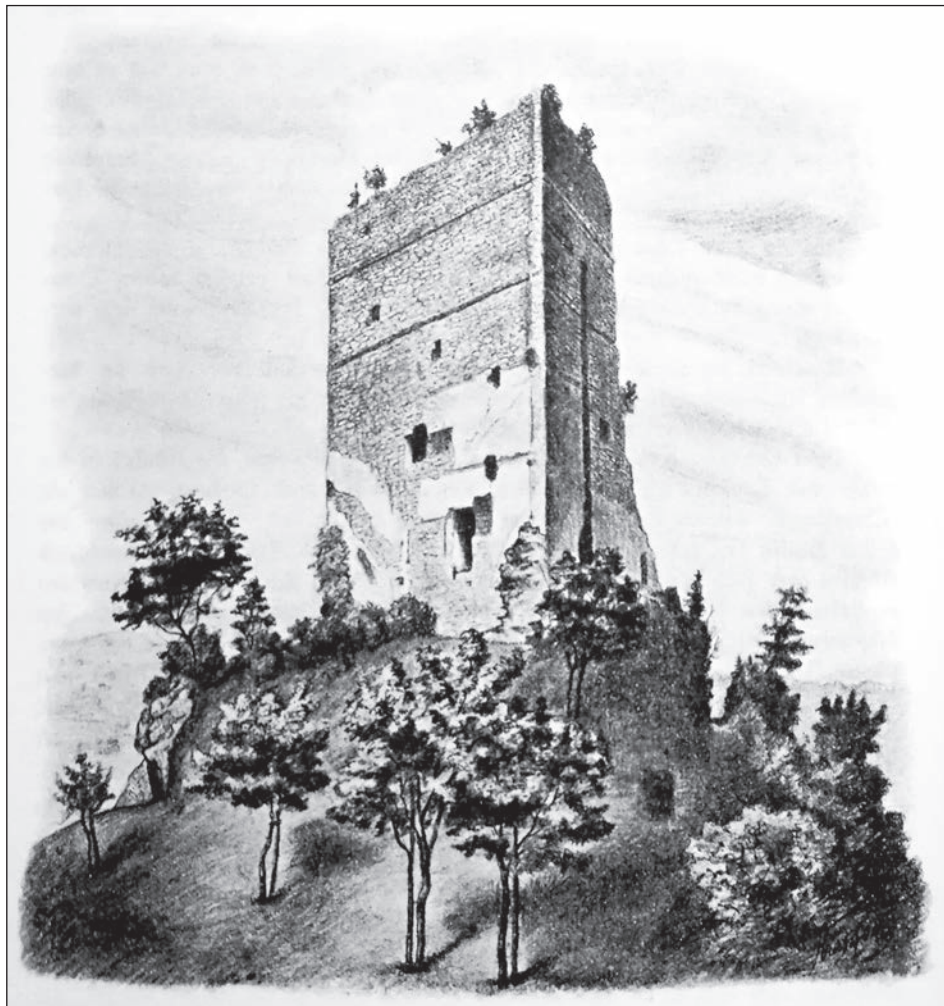
Otto Piper je bil tako prvi, ki se je na območjih sedanje Slovenije in Istre začel ukvarjati s sistematičnim kastelološkim terenskim evidentiranjem, dokumentiranjem in vrednotenjem srednjeveških grajskih stavb oziroma njihovih razvalin. Seveda je v okviru široko zastavljene obravnave srednjeveških grajskih stavb iz večjega dela habsburške monarhije zmozel upoštevati samo kakšnih deset odstotkov vseh dandanes poznanih srednjeveških gradov in je obiskal zlasti tiste, ki so bili že pred začetkom njegovega dela omenjeni v raznovrstni literaturi, tiste, ki so bili razvaljeni in zato kot srednjeveški grajeni dokumenti bolj avtentični od še ohranjenih, a bolj ali manj novoveško predelanih, in tiste, ki so bili v bližini železniškega omrežja, od katerega je bil na svojih strokovnih potovanjih najbolj odvisen (prim. Piper, 1902b, X). Zato, denimo, v svoje delo ni vključil pomembnih srednjeveških gradov na jugovzhodu Štajerske – razvaljanega Kunšperka in Planine pri Sevnici, pa ohranjenih Podsrede, Podčetrтка, Bizeljskega, Pišec in Rajhenburga. V primerjavi s Sartorijem je Piper obravnaval veliko večje število grajskih stavb z območja Štajerske. Skupaj je topografsko obdelal in predstavil 22 gradov oziroma grajskih razvalin z območja današnje Slovenije in Istre.

Piper je začel grajske stavbe s slovenskega in istrskega območja obiskovati leta 1902 ali 1903, na začetku svojih sistematičnih raziskav gradov na ozemlju habsburške monarhije. Znameniti grad Jama v Predjami je iz literature poznal že prej, saj ga je na kratko obravnaval že v knjigah iz let 1895 in 1900 (Piper, 1895, 577–578; Piper, 1900, 113). Vse kaže, da si sam tega gradu sicer nikoli ni ogledal in da se je oprl na objavljene podatke arheologa Alfonza Müllnerja (1840–1918) iz leta 1894 (Piper, 1903, 136; Piper, 1912, 554, 558). Je pa leta 1902 ali 1903 obiskal z gradom Jama povezana gradova Postojna (Adelsberg) (Piper, 1903, 1–3; prim. Piper, 1912, 180; Sapač, 2005, 96–104; Piper, 2014b, 163–165) in Luknja pri Novem mestu na Dolenjskem (Lueg) (Piper, 1903, 132–136; prim. Piper, 1912, 379, 556; Stopar 2000a, 134–153; Piper, 2014b, 177–181). Oba gradova

Slika 13: Risba razvaljenega gradu Socerb pred obnovo (Piper, 1904b, 201).

je skrbno opisal in ju dokumentiral z risbami, Luknjo pa tudi z dvema fotografijama. Dandanes je ta dokumentacija neprecenljiv slikovni zgodovinski vir, saj so razvaline gradu Postojna nekaj let zatem, med prvo svetovno vojno, večidel odstranili, grad Luknja pa se je kmalu po Piprovem obisku spremenil v popolno ruševino. Piper je Luknjo izjemoma vključil med obravnave srednjeveških gradov; zavedal se je, da gre v glavnem za renesančno arhitekturo iz 16. stoletja, a ga je pritegnila izjemno slikovita lega gradu. Poleg te pa tudi žalostna usoda zanimive grajske stavbe, o kateri je zapisal: »Luknja je star, propadajoč grad. ... Je tako zapuščen in samemu sebi prepuščen, da nikjer ni več nobenih zaklenjenih vrat. Tukaj lahko opazujemo značilno usodo naših gradov; propad do popolne razvaline, ker zanje ni bilo več nobene uporabe in so jih zato prepustili propadu. To lahko tukaj opazujemo v začetni fazi, čeprav grad Luknja ne leži na visokem in težko dostopnem kraju. Za zdaj manjkajo samo okna, le tu in tam je nekoliko poškodovana tudi streha. ... « (Piper, 1903, 132, 133). Na gradu Luknja je Pipra še posebej pritegnila zanimiva strešna konstrukcija; njen detajl je narisal in risbo pozneje objavil tudi v drugem ponatisu knjige *Burgenkunde* (Piper, 1903, 134; Piper, 1912, 379; prim. Stopar 2000a, 141). Poleg obravnave gradov Postojna in

Slika 14: Risba stolpa gradu Šalek pri Velenju (Piper, 1905b, 169).

Luknja je Piper v drugo knjigo topografije avstrijskih gradov vključil obravnavo Pazina (Mitterburg) (Piper, 1903, 137–146; prim. Stopar, 2007, 39–40; Piper, 2014b, 188–197; Višnjic, 2018, 81–154) in Dvigrada v Istri (Due Castelli) (Piper, 1903, 38–41; prim. Piper, 2014b, 184–187; Hirschmann, 2017, 4–17), kar kaže, da je hkrati s prvimi ogledi gradov na Slovenskem oziroma Kranjskem obiskal tudi Istro in začel spoznavati ter z opisi in risbami dokumentirati istrske gradove. Obravnava Dvigrada sicer odstopa od drugih obravnav v knjižni seriji, saj gre za utrjeno srednjeveško naselbino in ne za značilen srednjeveški plemiški grad. Po

Slika 15: Risba razvaljenega gradu (Slovenske) Konjice (Piper, 1907, 22).

drugi strani pa je s Piprovo obravnavo gradu v Pazinu Istra prvič dobila dovolj poglobljeno kastelološko analizo in dokumentacijo določene ohranjene srednjeveške grajske stavbe.

V tretji knjigi topografije avstrijskih gradov je Piper leta 1904 obravnaval še dva istrska gradova: Petrapilosa (Pietrapelosa) (Piper, 1904b, 152–156; prim. Piper, 1912, 286, 295, 300, 355, 454, 533; Darovec, 2007; Piper, 2014b, 198–202; Sapač, 2014, 219–230; Višnjić, 2018, 155–218) in Socerb (San Servolo) (Piper, 1904b, 200–203; prim. Sapač, 2011, 217–246; Piper, 2014b, 203–206). V sklopu predstavitev teh dveh razvaljanih gradov je Piper ustvaril dovolj temeljito risarsko dokumentacijo, ki je dandanes dragocen vir za razumevanje tistih stavbnih sestavin, ki so pozneje propadle ali pa so jih z obnovitvenimi deli spremenili. V tretji knjigi je Piper predstavil tudi razvaljeni srednjeveški grad Smlednik na Gorenjskem (Starigrad Flödning) (Piper, 1904b, 207–208; prim. Stopar, 1998, 64–72; Štular, 2013, 7, 107, 113; Piper 2014b, 182–183). V isto knjigo je Piper uvrstil še obravnavo obeh gradov v Devinu (Ruine und Schloss Duino) (Piper, 1904b, 16–22; prim. Piper, 1912, 264, 272, 274, 285, 430, 541; Piper, 2014b, 207–213; Sapač, 2014, 129–162), ki sta bila takrat na območju Goriške in Gradiške in sta še danes na slovenskem narodnostnem ozemlju.

V četrti knjigi topografije avstrijskih gradov je Piper leta 1905 obravnaval prvi grad z območja slovenske Štajerske. To je bila majhna, a zaradi posebnega stolpa s trikotno talno ploskvijo zelo zanimiva razvalina Šalek pri Velenju (Schallegg) (Piper, 1905b, 169–173; prim. Piper, 1912, 182; Stopar 1975; Stopar 1993a, 91–95; Piper, 2015, 202–206). Pipru je v pritličju stolpa uspelo dokumentirati oboke, preden so se kmalu po njegovem obisku sesuli.

V peti knjigi topografije je leta 1907 nadaljeval z obravnavo gradov z območja slovenske Štajerske in predstavil razvalini gradov (Slovenske) Konjice (Gonobitz) (Piper, 1907, 21–23; prim. Piper, 1912, 72, 182, 186 (s tlorisom trikotnega glavnega

Slika 16: Risba razvaljenega gradu Rifnik nad Šentjurjem (Piper, 1909, 177).

stolpa); Stegenšek, 1909, 55–71; Stopar, 1976; Piper, 2015, 182–184) in Laško (Tüffer, Tabor) (Piper, 1907, 168–170; prim. Stopar, 1992, 57–61; Piper, 2015, 207–209). Na gradu Konjice je dokumentiral zgornji del romanske bivalne stavbe, na gradu Laško pa medzidje pred vhodom na notranje grajsko dvorišče; obe sestavini sta pozneje propadli (prim. Stopar, 1992, 61).

V šesti knjigi topografije je Piper leta 1908 z območja slovenske Štajerske predstavil mogočno razvalino Starega gradu nad Celjem (Obercilli) (Piper, 1908, 145–149; prim. Stopar, 2000b; Piper, 2015, 187–191). V sklopu izdelave dokumentacije je narisal tudi tloris razsežnega grajskega kompleksa, a pri tem obzidje predgradja na severovzhodu z ostanki zunanje bastije zmotno izrisal v podvojeni obliki, kar je pozneje zavedlo nekatere raziskovalce (Stopar, 2000b, 58, 61). Sicer je korektno predstavil osnovne značilnosti tega evropsko pomembnega grajskega kompleksa. Poleg celjskega Starega gradu je Piper v tej knjigi obravnaval še edino grajsko stavbo oziroma razvalino s koroškega dela sedanje Slovenije; razvaljeni grad Dravograd (Drauburg, Unterdrauburg) (Piper, 1908, 9–11; prim. Stopar, 1993a, 12–16; Piper, 2014b, 6–8) je dokaj temeljito opisal in dokumentiral s tremi risbami, žal pa je bil že prepozen za dokumentiranje dvoriščne stene masivnega romanskega stanovanjskega poslopja, ki so jo podrli

Slika 17: Piperova dokumentacija razvaljenega gradu Pukštajn pri Dravogradu (Piper, 1910, 13).

le malo pred njegovim obiskom in jo še kaže fotografija na stari razglednici s konca 19. stoletja. Po Piperovem obisku se je rušenje razvaline nadaljevalo in dandanes je ohranjenega še precej manj zidovja.

V sedmi knjigi topografije je Piper leta 1909 nadaljeval z obravnavo gradov z območja slovenske Štajerske in predstavil razvaline gradov Zbelovo blizu Poljčan (Plankenstein) (Piper, 1909, 165–166; prim. Stegenšek, 1909, 160; Stopar, 1991, 161–163; Piper, 2015, 192–193), Rifnik nad Šentjurjem pri Celju (Reichenegg) (Piper, 1909, 177–180; prim. Stopar, 1993b, 106–110; Piper, 2015, 194–197) in Vitanje (Weitenstein) (Piper, 1909, 222–225; prim. Piper, 1912, 587; Stopar, 1991, 153–159; Piper, 2015, 210–213). Na Rifniku je Piper dokumentiral pozneje sesuto steno veznega poslopja med obema visokima stolpoma, na mlajšem vitanjskem gradu pa osnovno tlorisno zasnovo, ki je dandanes zaradi napredujočega propadanja še veliko bolj zabrisana.

V osmi in zadnji knjigi topografije avstrijskih gradov je Otto Piper leta 1910 obravnaval kar 7 grajskih stavb s sedanjega slovenskega ozemlja. Z Dolenjske je predstavil razvalino gradu Višnja Gora (Auersberg/Weixelburg) (Piper, 1910, 1–4; prim. Stopar, 2002, 126–131; Sapač, 2003, 75–76; Piper, 2014b, 166–169). Na Gorenjskem je obravnaval razvalini gradov Kamen pri Begunjah (Katzenstein) (Piper, 1910, 58–60; prim. Stopar, 1996, 79–89; Piper, 2014b, 170–172) in Mali grad v Kamniku (Kleinfeste Stein) (Piper, 1910, 154–157; prim. Piper, 1912, 537 (z dvojno kapelo); Stopar, 1997, 65–73; Piper, 2014b, 173–176). Pri Malem gradu je s fotografijo posebej opozoril na romanski glavni portal dvoetažne romanske kapele

in objavil tudi risbo prereza kapele. S slovenskega dela Štajerske je obravnaval še gradove Pukštajn blizu Dravograda (Buchenstein) (Piper, 1910, 13–15; prim. Stopar, 1993a, 68–71; Piper, 2015, 179–181), Radlje ob Dravi oziroma Marenberk (Mahrenberg) (Piper, 1910, 80–81; prim. Stopar, 1993a, 52–57; Piper, 2015, 185–186), Žovnek blizu Braslovč (Sannegg) (Piper, 1910, 145–148; prim. Stopar, 1992, 160–165; Piper, 2015, 198–201) in Velenje (Wöllan) (Piper, 1910, 187–189; prim. Piper, 1912, 31, 370; Stopar, 1993a, 122–128; Piper, 2015, 214–216). Za vse našete gradove je izdelal risbe tlorisnih zasnov. Za Pukštajn in Radlje oziroma Marenberk, enako kakor tudi za Dravograd, doslej še niso bili izdelani natančnejši tlorisni posnetki. Na Žovneku je Piper s fotografijo dokumentiral ostanek dvoriščne stene prvotnega grajskega bivalnega poslopja iz 12. stoletja, ki se je nato v glavnem sesul. Grad je obiskal po letu 1905, ko so glavni stolp pokrili z novo stožčasto streho. Velenjski grad je bil edina ohranjena grajska stavba na slovenskem Štajerskem, ki jo je Piper obravnaval; z risbo je posebej izpostavil kakovosten poznogotski kamniti portal v grajskem jedru.

Še nekaj drugih srednjeveških grajskih stavb in razvalin s slovenskega ter istrskega območja je Piper mimogrede omenil oziroma na kratko opisal v katalognem delu knjige *Burgenkunde* (Piper, 1895, 668–815; Piper, 1912, 643–845).⁷ Med naštetimi so v prvi izdaji knjige leta 1895: Postojna (Adelsberg), Slovenj Gradec (Altenmarkt), Kozje (Drachenburg), Dravograd (Unter-Drauburg), Stara Soteska (Einöd), Forhtenek (Forchteneck), (Slovenske) Konjice (Gonobitz), Podstreda (Hörberg), Jamnik pri Zrečah (Jamnig), Klevevž (Klingenfels), Lemberg (Lemberg), Lindek pri Celju (Lindeck), Jama v Predjambi (Lueg), Radlje oziroma Marenberk (Mährenberg), Majšperk (Monsberg), Planina pri Sevnici (Montpreis), Gornji Grad (Oberburg), Celje (Obercilli), Sevnica (Oberlichtenwald), Ojstrica (Osterwitz), Ptuj (Pettau), Pišce (Pischätz), Zbelovo (Plankenstein), Brežice (Rann), Rudenek (Rudeneck), Šalek in Ekenštajn pri Velenju (Schalleck/Eggenstein), Bled (Veldes), Vitanje (Weitenstein), Divja Loka pri Škofji Loki (Wildenlak) in Vurberk (Wurmberg) (Piper, 1895, 668, 670, 689, 692, 698, 706, 725, 731, 740, 744, 745, 746, 751, 751, 758, 759, 761, 763, 764, 768, 777, 780, 801, 807, 811, 812, 814, 822; prim. Piper, 1912, 31, 287, 647, 648, 653, 671, 672, 675, 681, 691, 704, 712, 715, 718, 728, 732, 734, 740, 748, 749, 751, 753, 754, 759, 769, 773, 784, 786, 790, 797, 804, 808, 809, 810, 811). V drugi in tretji izdaji knjige je do leta 1912 dodal še gradove: Turjak (Auersperg), Dvigrad (Due castelli), Kamen pri Begunjah (Katzenstein), Luknja pri Novem mestu (Lueg), Negova (Negau), Smlednik (Starigrad), Mali grad v Kamniku (Stein), Viltuš pri Mariboru (Wildhaus) in Velenje (Wöllan) (Piper, 1912, 653, 672, 715, 734, 742, 784, 786, 808, 810). Tistih naštetih gradov, ki jih v knjižni seriji o avstrijskih gradovih ni posebej obravnaval, sam ni obiskal in jih je poznal samo iz literature. V nobenem svojem delu pa Piper ni omenil gradov z območja Prekmurja, ki je takrat spadalo v ogrski del habsburške monarhije in ga ni obravnaval. Prekmurske grajske

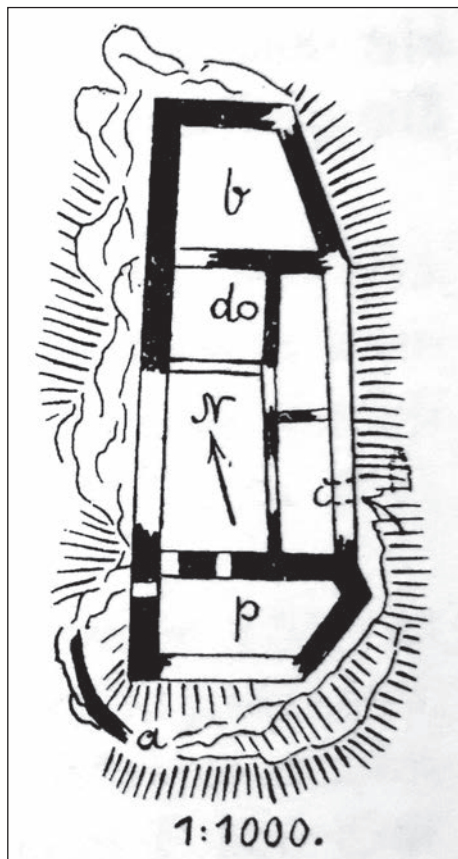
7 V desetih ponatisih knjige *Burgenkunde*, ki so izšli od leta 1967, katalogni del ni vključen.

stavbe ga najverjetneje tudi ne bi posebno pritegnile, saj takrat na nobeni še ni bilo vidnih srednjeveških elementov. Iz razumljivih razlogov je Piper izpustil obravnave nekaterih znamenitih srednjeveških gradov, denimo gradov v Ljubljani in Gorici, ki sta bila skoraj do neprepoznavnosti predelana za vojaške oziroma kaznilnične potrebe.

Tiste gradove s slovenskega in istrskega območja, ki jih je obiskal, je Piper predstavil z vso skrbnostjo. Obširnejšemu opisu stavbnih značilnosti obravnavanega gradu je vselej dodal še osnovne zgodovinske podatke, ki jih je povzel po razpoložljivi literaturi; na Kranjskem se je opiral predvsem na Valvasorja in Sartorija, na Štajerskem na delo Josefa Andreasa Janischa *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark* iz let 1878–1885, na območju Istre pa na knjigo Giuseppa Caprina *Alpi Giulie* iz leta 1895. Upošteval je tudi Vischerjeve in Valvasorjeve upodobitve grajskih stavb iz druge polovice 17. stoletja. Za vse gradove, ki jih je obiskal, je izdelal dokumentarne risbe in skicozne tlorisne posnetke. Pri tem je – najverjetneje nevede – nadaljeval delo, ki ga je na štajerskih gradovih okoli leta 1860 začel takratni štajerski deželni arheolog in konservator Carl Haas (1825–1880).⁸ Čeprav so Piprovi tlorisi samo približni in so ponekod celo zmotni, imajo izjemno dokumentarno vrednost, saj je iz njih pogosto mogoče razbrati številne nadrobnosti, ki sedaj več niso ohranjene. Vedute gradov je po Piprovih risbah v glavnem narisal Max Kleiber (Piper, 1902b, VIII).

Otto Piper je topografske obravnave gradov na ozemlju habsburške monarhije in v njihovem sklopu tudi obravnave gradov s slovenskega in istrskega območja zaključil leta 1910 in vse kaže, da se pozneje v slovenski in/ali istrski prostor ni več vrnil. Naporno terensko delo mu je poleg prve svetovne vojne onemogočila tudi starost in po dopolnjenem sedemdesetem letu oziroma po izidu tretje dopolnjene izdaje knjige *Burgenkunde* (Piper, 1912) se s proučevanjem gradov ni več aktivno ukvarjal. Namesto tega se je za kratek čas vrnil k začetkom svojega raziskovalnega dela in tik pred izbruhom prve svetovne vojne napisal ter izdal knjigo z naslovom *Bedenken zur Vorgeschichtsforschung (Pomisliki k raziskovanju prazgodovine)* (Piper, 1913), v kateri je problematiziral nekatere takrat aktualne arheološke metode dela in rezultate raziskovanja prazgodovine ter prazgodovinskih gradišč (R. Piper, 1931, 69; Zeune, 1996, 28). S tem delom je pokazal, da ni pozabil na svojo prvo strokovno objavo (Piper, 1886) in je s starostno samozavestjo objavil celo nekatere tvegane primerjave med prazgodovinskimi kulturami v Evropi in Ameriki (npr. Piper, 1913, 97). Med prvo svetovno vojno Piper ni izgubil volje do pisanja knjig in se je v enem od najbolj mračnih obdobj v zgodovini človeštva s še večjo starostno samozavestjo lotil obdelave zelo nenavadne tematike – postal je raziskovalec prikazni oziroma strahov. V knjigi z naslovom *Der Spuk. 250 Geschehnisse aller Arten und Zeiten aus der Welt des Uebersinnlichen. Gesammelt und behandelt. (Strašenje. 250 dogodkov vseh vrst in iz vseh časov iz sveta nadčutnega. Zbrani*

8 Haas je z risbami in skicami tlorisov dokumentiral gradove Celje, Negova, Kozje, Žovnek, Vitanje I in II, Slovenske Konjice in Velenje (Stopar, 1977, 12).

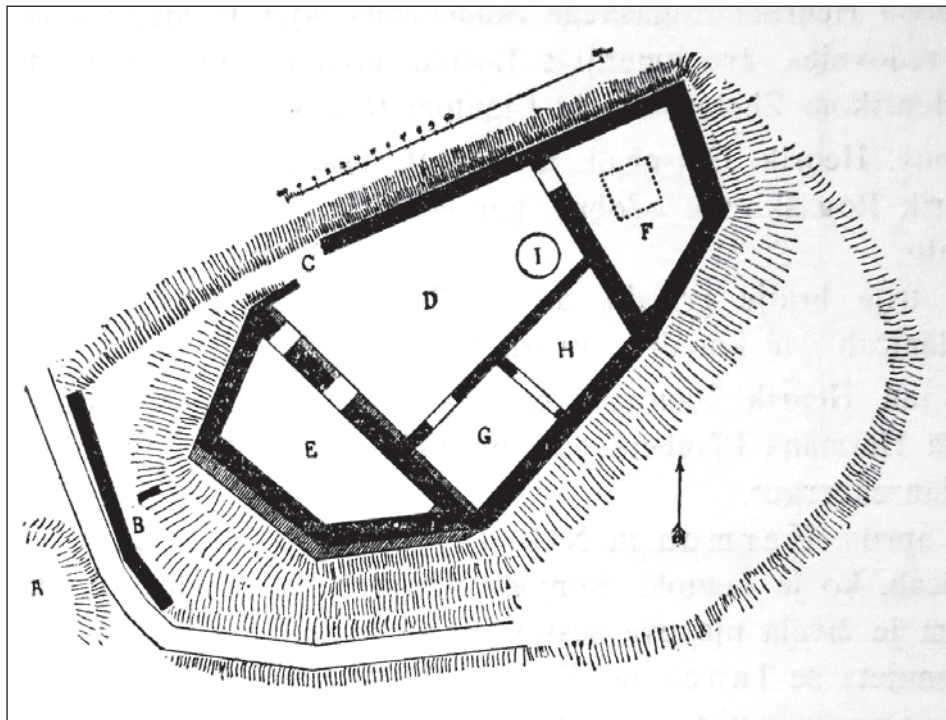
Slika 18: Piprovo tloris razvalin gradu Zbelovo pri Poljčanah (Piper, 1909, 165).

in takratnih ostrih nacionalnih trenj – njegovega imena niso posebno izpostavljali. Prvi slovenski šolani umetnostni zgodovinar Avguštin Stegenšek (1875–1920) je pri pripravi svoje *Konjiške dekanije*, ki je kot topografija umetnostnih spomenikov tistega območja v knjižni obliki izšla leta 1909, poznal in uporabil drugo izdajo Piprove *Burgenkunde* iz leta 1905 ter leta 1907 izdano peto knjigo iz Piprove serije *Österreichische Burgen* (Stegenšek, 1909, 55, 61). Čeprav Stegenšek ni tega nikjer zapisal, je zelo verjetno, da je prav zaradi odmevnih Piprovih knjig predstavitvam umetnostnih spomenikov na širšem konjiškem območju priključil tudi obravnave vseh grajskih stavb tistega območja, med drugim tudi novoveške dvorce. Da je bil

in obdelani), ki je v Kölnu izšla leta 1917 ter v ponatisih še v letih 1922 in 2009 (Piper, 1922b; Piper, 2009; prim. Großmann, 2021, 51–53), je poskusil analizirati, klasificirati in pojasniti strašenje oziroma pojavljanje strahov in duhov. V knjigi je zbral in zapisal 250 poročil v zvezi s fenomenom strašenja, zavedajoč se, da bo to delo naletelo tudi na precejšnje neodobravanje in celo posmeh (R. Piper, 1931, 70; R. Piper, 1950, 134; prim. Piper, 2012, VIII). Ob koncu prve svetovne vojne je Piper napisal še svojo zadnjo knjigo z naslovom *Jugend und Heimat* (*Mladost in domovina*), v kateri je zbral spomine na svoje otroštvo in mladost (Piper, 1941). Knjiga je izšla šele dve desetletji po njegovi smrti, ob stoti obletnici njegovega rojstva (prim. R. Piper, 1947, 277). S koncem prve svetovne vojne in propadom nemškega cesarstva ter razpadom habsburške monarhije se je gotovo zelo zamajal tudi Piprovo svet. Morda je med drugim zato prenehal pisati, leta 1921 pa je v Münchnu zaključil svojo razgibano in bogato življenjsko pot.⁹

Piprovo delo je imelo že zelo zgodaj pomemben vpliv na slovenske raziskovalce grajskih stavb, ki pa – najverjetneje zaradi Piprovega nemškega porekla

9 O okoliščinah Piprove smrti: R. Piper, 1950, 135–139.

Slika 19: Tloris razvalin gradu Zbelovo na risbi Avgušтина Stegenška (Stegenšek, 1909, 155).

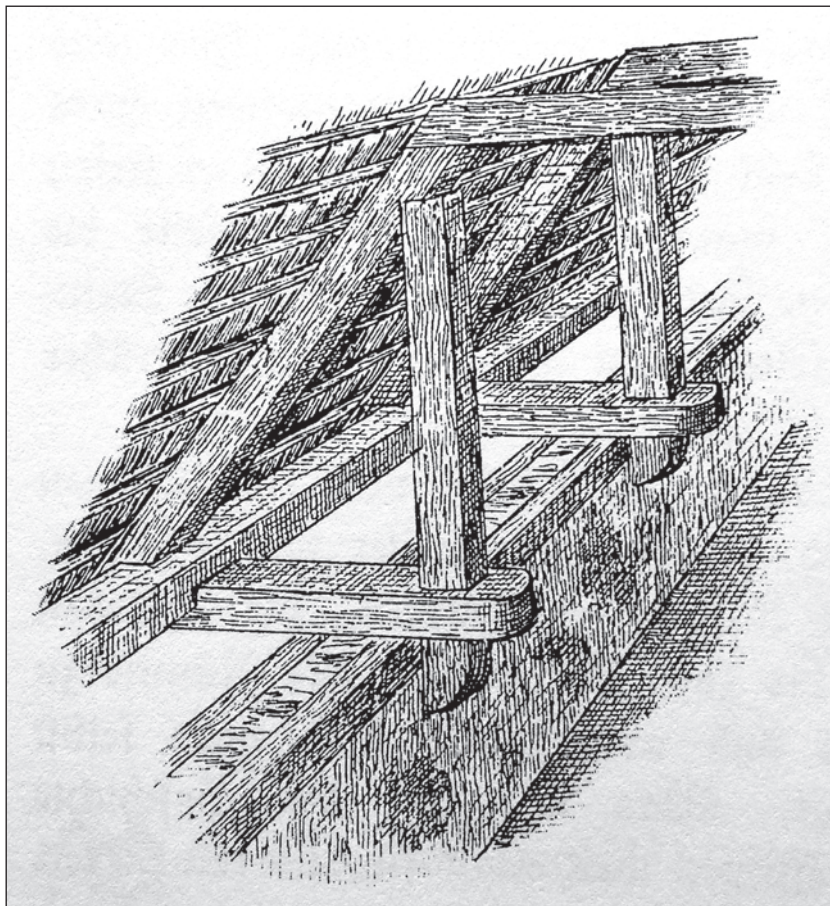
za to odločilen prav Piprov vpliv, je mogoče pomisliti tudi zato, ker Stegenšek v svojo knjigo *Dekanija gornjegrajska*, ki je kot prva slovenska regionalna topografija umetnostnih spomenikov izšla leta 1905, še ni vključil sicer dovolj zanimivih grajskih stavb na tistem območju (prim. Sapač, 2007, 757–779). V *Konjiški dekaniji* pa je Stegenšek štiri leta pozneje predstavil kar 15 grajskih stavb in večinoma je predstavitev – najbrž po Piprovem zgledu – dopolnil z izrisanimi načrti tlorisnih zasnov vseh pomembnejših grajskih stavb. Stegenškov tloris gradu (Slovenske) Konjice iz leta 1909 (Stegenšek, 1909, 57) z osnovnimi oblikami, grafično podobo in črkovnim označevanjem posameznih grajskih delov zelo spominja na sicer malce manj natančni Piprov tloris (Piper, 1907, 21; Piper, 2015, 182). Vse kaže, da ga je Stegenšek poznal ter vzel kot vzorec za lasten tloris, ki pa ima še pomembno dodatno komponento – grafično različno ponazoritev srednjeveških in novoveških zidov. Gotovo pa Stegenšek pri obravnavi gradu Zbelovo in risanju njegovega tlorisa (Stegenšek, 1909, 155) še ni poznal Piprove predstavitve tega gradu, saj je izšla istega leta kot *Konjiška dekanija*. Stegenškove obravnave gradov na Konjiškem so seveda bistveno natančnejše, saj je imel za terensko delo na razpolago več časa oziroma zaradi bližine bivališča in mladostne energije lažje pogoje, zaradi lažjega dostopa do

arhivskih virov in literature pa je mogel zbrati in upoštevati tudi več zgodovinskih podatkov. To Piprovega pomena sicer nikakor ne zmanjšuje. Vse kaže, da je njegovo delo prav preko dela Avguština Stegenška postalo integralni del slovenske umetnostne zgodovine v 20. stoletju. Gradovi na Slovenskem so postali samoumevno področje slovenske umetnostne zgodovine in iz nje izhajajočega konservatorstva.

SKLEP

Pred skoraj petimi desetletji je najbolj prepoznavni slovenski kastelolog Ivan Stopar (1929–2018) delo Otta Pipra na Slovenskem, ki ga je označil za klasika avstrijske kastelologije, opredelil z naslednjimi besedami: »Njegovi opisi so dovolj natančni in nazorno podajajo stavbno stanje obravnavanih objektov, manjka pa jim razvojna komponenta.« (Stopar, 1977, 13). Te besede izpostavljajo, da je Piper nedvomno ustvaril trden temelj za nadaljnje poglobljene raziskave grajskih stavb v slovenskem in istrskem prostoru, po drugi strani pa zapis tudi kaže, da je slovenska kastelologija Pipra kot Neslovenca kar preveč zapostavljala. Čeprav se dandanes morda zdi, da Otto Piper v Sloveniji in Istri ni zapustil globljih sledi, to v resnici ne drži. S svojo knjigo *Burgenkunde* je tudi v naših krajih zbudil dovolj široko zanimanje za poglobljeno raziskovanje in ohranjanje grajske dediščine in vse kaže, da je bila ta knjiga pomemben vzor tudi za prvo pomembno knjigo Ivana Stoparja o grajski arhitekturi (prim. Stopar, 1977). Z vzorčnimi kastelološkimi obravnavami posameznih gradov v knjižni seriji o avstrijskih gradovih je Piper spodbudil nadaljnje še bolj poglobljene napol monografske topografske predstavitve grajskih stavb v slovenskem in istrskem prostoru. Jemati ga je mogoče kot najpomembnejši vzor za kastelološko topografsko knjižno zbirko Grajske stavbe v Sloveniji, ki je s 24 knjigami avtorjev Ivana Stoparja in Igorja Sapača med letoma 1990 in 2014 izhajala v Ljubljani.¹⁰ Na območju Istre je Otto Piper obravnaval sicer samo redke izbrane gradove, a prav s temi posameznimi obravnavami je ustvaril odličen vzorec za sistematične kastelološke predstavitve grajske dediščine tega območja. Njegovo sistematičnost so dosegle šele obravnave istrskih gradov v najnovejšem času (prim. Višnjić, 2018, z vso starejšo relevantno literaturo). O velikem pomenu Piprovega kastelološkega dela v slovenskem in istrskem prostoru govori tudi dejstvo, da se za njim, po prvi svetovni vojni, z raziskovanjem grajskih stavb tu nihče ni sistematično ukvarjal in da so bile tudi v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni tukajšnje kastelološke raziskave skromne in zelo omejene (Stopar, 1977, 14–16; Sapač, 2003, 7–8; Višnjić, 2018, 1–4). Za pomen Piprovega dela v Sloveniji pa navsezadnje govori tudi lesena strešna konstrukcija na najstarejšem delu gradu Jama v Predjambi, ki je med prenovo gradu leta 1995 nastala po vzoru nekdanje strešne konstrukcije na gradu Luknja pri Novem mestu iz 16. stoletja, dokumentirane na Piprovi risbi (Piper, 1903, 135; Piper, 1912, 379; Stopar, 2000a, 141; Stopar, 2001, 67, 68).

10 Pomemben vzor za knjižno zbirko Grajske stavbe v Sloveniji je bila tudi knjižna zbirka *Tiroler Burgenbuch* (*Knjiga tirolskih gradov*) s skupno 11 knjigami, ki je nastajala od leta 1972, pomemben vzor zanjo pa je bila prav tako serija knjig Otta Pipra o avstrijskih gradovih.

Slika 20: Piprova dokumentacija detajla strešne konstrukcije gradu Lunknja pri Novem mestu (Piper, 1903, 135).

Otto Piper je sto let po smrti kot neutrujen raziskovalec z jasno oblikovanimi merili lastne strokovne etike tudi v slovenskem in istrskem prostoru še vedno zelo aktualen. Njegovo delo kaže, da mora biti poglobljeno raziskovanje grajskih stavb vselej vezano na sistematična terenska preverjanja, na primerjave širokega nabora spomenikov ter na skrbno analiziranje grajenih struktur, stavbnih členov in umestitve v prostor. V sodobnem času, ko je vse bolj uveljavljeno kabinetno delo in ko udobno ogledovanje lidarskih in drugih digitalnih posnetkov na računalniških zaslonih pogosto nadomešča naporno vzpenjanje na grajske vzpetine, nas njegovo delo opominja, da virtualni prostor v resnici nikoli ne more postati enakovredno nadomestilo za realni prostor.

Vse bolj aktualni so tudi Piprovi odgovori na vprašanja v zvezi z ohranjanjem, obnavljanjem in prenavljanjem grajskih stavb. Dragoceni so, ko se pojavijo potrebe po revitalizaciji določenih grajskih stavb za kulturne, bivalne ali turistične namene in ko se posledično pojavijo dileme v zvezi s funkcionalnostjo, estetsko celovitostjo in smiselnostjo ali nesmiselnostjo rekonstrukcijskih posegov. Na podlagi Piprovega praktičnega dela pri obnovah gradov je mogoče zastopati stališče, da tudi v sodobnem času ni smiselno vnaprej in brez poglobljene stavbne analize z nerazumno gorečnostjo odklanjati vsakršnega rekonstrukcijskega posega, marveč da se je treba pri obnovah zavzemati predvsem za raznolike inteligentne rešitve na podlagi poglobljenih stavbnih raziskav, za omejene modernizacije in za čim manj obsežne gradbene posege, saj visoko dotirani obsežni gradbeni posegi starodavnim stavbam največkrat prinesejo več škode kot koristi. V spomeniškovarstveno razvitih evropskih deželah je – najbrž tudi zaradi spomina na po krivici od obnov pomembnih gradov odrinjenega Otta Pipra – dandanes samoumevno, da pri raziskavah, interpretacijah, sanacijah, obnavljanju in prenavljanju grajskih stavb sodelujejo usposobljeni kastelologi. V Sloveniji smo od takšne prakse, žal, še zelo oddaljeni in zdi se, da so – tako kot v času Pipra in dveh cesarjev – bolj kot rezultati znanstveno utemeljenih kasteloloških raziskav odločilni vplivni neizobraženi politiki, agresivni arhitekti in samozadostni spomeniškovarstveniki brez ustrezne strokovne usposobljenosti za delo na gradovih.

Otto Piper je bil gotovo težavna osebnost, pogosto je zdrsnil v prepire in je znal biti tudi zelo aroganten. Sodelovati je mogel samo z redkimi ljudmi (prim. R. Piper, 1947, 26). Ni ga mogoče prav umestiti med pravnike, literate, zgodovinarje, umetnostne zgodovinarje, arhitekte ali spomeniškovarstvenike. A v svojem pretežno samotarskem kastelološkem delu je znal uspešno združiti prav vse te strokovne profile. Po pregledu rezultatov njegovega kastelološkega dela je mogoče zaključiti, da je bil mnogoplastna osebnost in da niti ni bil slab človek. Vseskozi je ostal zvest svojim idealom, svojemu delu in ljubezni do starodavnih gradov. Naslednjim generacijam je zapustil ogromno dobrega in prav je, da se ga spoštljivo spominjamo tudi v Sloveniji in Istri.¹¹

11 Prispevek je nastal v sklopu temeljnega raziskovalnega projekta *Umetnost v času zatona plemstva: transformacije, translokacije in reinterpretacije* (ARRS, J6-1810), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije ARRS iz državnega proračuna.

OTTO PIPER (1841–1921)
AND THE BEGINNINGS OF CASTELLOLOGY IN SLOVENIA AND ISTRIA

Igor SAPAČ

University of Maribor, Faculty of Civil Engineering, Transportation Engineering and Architecture,
Krekova 2, 2000 Maribor, Slovenia
e-mail: igor.sapac@um.si

SUMMARY

*Otto Piper (1841–1921) was a seminal student of castle architecture in Europe and a pioneer of professional topographic documentation and research of medieval castles in the territories of Slovenia, including Istria. Yet, his work is currently almost completely forgotten. The present paper, written for the 180th anniversary of the birth and the centenary of the death of Otto Piper, relies on an analysis of available sources and literature to valorise Piper as the researcher who, at the beginning of the 20th century, laid a solid foundation for further and more in-depth research of the heritage of castle architecture as a material source of medieval history in Slovenia (and Istria). Between 1902 and 1910, Piper, a lawyer by profession, a German by nationality, and a central European castellologist by occupation, topographically studied and presented 22 castles or castle ruins from the territories of today's Slovenia, and Croatian Istria. His analyses, published in a monumental book series about Austrian castles shortly before the beginning of the First World War, encouraged further, even more detailed, semi-monographic presentations of fortified buildings. At the same time, his encyclopaedic volume *Burgenkunde* (Study of Castles) aroused such a wide interest in Slovenia as to give rise to intensive research and preservation of castle architecture and heritage, influencing also the work of the first Slovenian academic art historian, Avguštin Stegenšek.*

Keywords: Otto Piper, castellology, castle studies, history of construction, art history, architecture, conservation-restoration, cultural heritage, Avguštin Stegenšek

VIRI IN LITERATURA

- Baš, F. (1950):** Mali grad v Ptuj. Zgodovinski časopis, 4, 127–150.
- Bock, S. (2013):** Piper, Otto Karl Christoph Heinrich, Pseudonym: P. Sincerus. V: Biographisches Lexikon für Mecklenburg. Band. 7. Lübeck, Schmidt-Römhild, 243–244.
- Caprin, G. (1895):** Alpi Giulie. Seguito ai libri Marine Istriane, Lagune di Grado, Pianure Friulane. Trieste, Stabilimento artistico tipografico G. Caprin.
- Castellani Zahir, E. (1993):** Die Wiederherstellung von Schloss Vaduz 1904–1914. Burgendenkmalpflege zwischen Historismus und Moderne. Band 1. Stuttgart, Konrad Theiss Verlag.
- Curk, J. (1957):** Grad Gornje Celje. Celjski zbornik, 2, 103–152.
- Curk, J. (1959):** Gradovi in graščine v Spodnji Savinjski dolini. Savinjski zbornik, 1, 140–160.
- Darovec, D. (2007):** Petrapilosa. Grad, rodbina, fevd in markizat. Koper, Založba Annales.
- Franke, J. (1891):** Burgen, Ortsanlagen und Typen vevn Bauernhäusern. V: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. 8. Kärnten und Krain. Wien, k.k. Hof- und Staatsdruckerei, Alfred von Hölder, 390–402.
- Grewolls, G. (1995):** Wer war wer in Mecklenburg-Vorpommern? Ein Personenlexikon. Bremen, Edition Temmen.
- Grewolls, G. (2011):** Wer war wer in Mecklenburg und Vorpommern. Das Personenlexikon. Rostock, Hinstorff Verlag.
- Großmann, G. U. (2012):** Bau- und Burgenforschung im Werk Karl August von Cohausens. Nassauische Annalen, 123, 453–480.
- Großmann, G. U. (2021):** Burgenforscher Otto Piper. Zum 100. Todestag. Heldburg, Deutsches Burgenmuseum.
- Hauser, A. (1891):** Bildende Kunst in Istrien. Architektur, Burgen und Ortsanlagen. V: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. 10. Das Küstenland (Görz, Gradiska, Triest und Istrien). Wien, k.k. Hof- und Staatsdruckerei, Alfred von Hölder, 257–270.
- Komelj, I. (1951):** Srednjeveška grajska arhitektura na Dolenjskem. Stavbno zgodovinski oris. Zbornik za umetnostno zgodovino, nova vrsta I, 37–85.
- Hirschmann, S. (2017):** Dvigrad in Istrien – eine verlassene Siedlung des Mittelalters. Burgen und Schlösser. Zeitschrift für Burgenforschung und Denkmalpflege, 2017/1, 4–17.
- Horvat, Z. (2014):** Burgologija. Srednjovekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske. Zagreb, UPI-2M PLUS.
- Miletić, D. (2012):** Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske. Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.
- Piper, O. (1886):** Zur Baugeschichte der Burg Stargard i. M., Verein für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, 51, 98–102.

- Piper, O. (1891):** Über die Burgreste im Vereinsgebiet, besonders die Ruine Altbodman. Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung, 20, 31–43.
- Piper, O. (1892):** Nochmal die Lindauer Heidenmauer. Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung, 21, 87–105.
- Piper, O. (1895):** Burgenkunde. Forschungen über gesamntes Bauwesen und Geschichte der Burgen innerhalb des deutschen Sprachgebietes. München, Theodor Ackermann.
- Piper, O. (1899):** Was zur Wiederherstellung und zur Erhaltung unserer Burgenreste geschehen ist. Die Denkmalspflege, 10, 79–82, 88–91.
- Piper, O. (1900):** Abriss der Burgenkunde. Leipzig, G. J. Göschen'sche Verlagshandlung.
- Piper, O. (1902a):** Die angebliche Wiederherstellung der Hohkönigsburg. München, C. Haushalter.
- Piper, O. (1902b):** Österreichische Burgen. Erster Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1903):** Österreichische Burgen. Zweiter Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1904a):** Abriß der Burgenkunde. 2. verbesserte Auflage. Leipzig, Göschen.
- Piper, O. (1904b):** Österreichische Burgen. Dritter Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1905a):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen zunächst innerhalb des deutschen sprachgebietes. In zweiter Auflage neu ausgearbeitet. München-Leipzig, R. Piper.
- Piper, O. (1905b):** Österreichische Burgen. Vierter Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1905c):** Wie man nicht restaurieren soll (Die Neue Hohkönigsburg). Strassburg, Illustrierten Elsaessischen Rundschau.
- Piper, O. (1907):** Österreichische Burgen. Fünfter Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1908):** Österreichische Burgen. Sechster Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1909):** Österreichische Burgen. Siebenter Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1910):** Österreichische Burgen. Achter Teil. Wien, Alfred Hölder.
- Piper, O. (1912):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen zunächst innerhalb des deutschen Sprachgebietes. Dritte vielfach verbesserte Auflage. München, R. Piper & Co.
- Piper, O. (1913):** Bedenken zur Vorgeschichtsforschung, München, R. Piper & Co.
- Piper, O. (1914):** Abriß der Burgenkunde. 3. verbesserte Auflage. Berlin-Leipzig, G. J. Göschen, 1914.
- Piper, O. (1917):** Der Spuk. 250 Geschehnisse aller Arten und Zeiten aus der Welt des Uebersinnlichen. Gesammelt und behandelt. Köln, J. P. Bachem.
- Piper, O. (1922a):** Abriß der Burgenkunde. 4. verbesserte Auflage. Berlin-Leipzig, W. de Gruyter.
- Piper, O. (1922b):** Der Spuk. 250 Geschehnisse aller Arten und Zeiten aus der Welt des Übersinnlichen. München, R. Piper & Co.
- Piper, O. (1941):** Jugend und Heimat. Herausgegeben von Reinhard Piper. München, R. Piper & Co.

- Piper, O. (1967):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Frankfurt am Main, Weidlich.
- Piper, O. (1980):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Frankfurt am Main, Weidlich.
- Piper, O. (1992):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Augsburg, Weltbild.
- Piper, O. (1993):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Augsburg, Weltbild.
- Piper, O. (1994):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Augsburg, Weltbild.
- Piper, O. (1995):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Augsburg, Weltbild.
- Piper, O. (1996):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Neue, verbesserte und erweiterte Auflage. Augsburg, Weltbild.
- Piper, O. (2001):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Würzburg, Flechsig.
- Piper, O. (2002):** Österreichische Burgen. Wien, Alfred Hölder (1902–1910). 8 knjig. Reprint: Wien, Archiv Verlag.
- Piper, O. (2007):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte. Köln, Anaconda Verlag.
- Piper, O. (2009):** Der Spuk. Greiz, König.
- Piper, O. (2011):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte. Köln, Anaconda Verlag.
- Piper, O. (2012):** Die Burgen Niederösterreichs. Herausgegeben und mit einer Einleitung von Thomas Kühtreiber. Schleibach, Edition Winkler-Hermaden.
- Piper, O. (2013):** Die Burgen Oberösterreichs und Salzburgs. Herausgegeben und erläutert von Thomas Kühtreiber. Schleibach, Edition Winkler-Hermaden.
- Piper, O. (2014a):** Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Hamburg, Severus.
- Piper, O. (2014b):** Die Burgen Kärntens mit Krain, Istrien und Duino. Herausgegeben und mit einer Einleitung von Wilhelm Deuer. Schleibach, Edition Winkler-Hermaden.
- Piper, O. (2015):** Die Burgen der Steiermark. Herausgegeben und mit einer Einleitung von Wilhelm Deuer. Schleibach, Edition Winkler-Hermaden.
- Piper, O. (2016):** Die Burgen Tirols. Nordtirol - Südtirol - Osttirol. Herausgegeben und mit einer Einleitung von Meinrad Pizzinini. Schleibach, Edition Winkler-Hermaden.
- Piper, R. (1921):** Dem Andenken meines Vaters Otto Piper. München, Knorr & Hirth.
- Piper, R. (1931):** Otto Piper. Zu seinem 10. Todestag am 23. Februar 1931. Mecklenburgische Monatshefte, 7, 67–70.
- Piper, R. (1947):** Vormittag. Erinnerungen eines Verlegers. München, R. Piper & Co.
- Piper, R. (1950):** Nachmittag. Erinnerungen eines Verlegers. München, R. Piper & Co.
- Piper, R. (1979):** Bücherwelt. Erinnerungen eines Verlegers. München, Deutscher Taschenbuch Verlag.

- Sapač, I. (2003):** Razvoj grajske arhitekture na Dolenjskem in v Beli krajini. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- Sapač, I. (2005):** Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. III. Notranjska. Med Planino, Postojno in Senožečami. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 17).
- Sapač, I. (2007):** Avguštín Stegenšek in raziskovanje osrednjih umetnostnozgodovinskih spomenikov na Štajerskem. *Studia Historica Slovenica*, 7, 3–4, 757–779.
- Sapač, I. (2011):** Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Peta knjiga. Kras in Primorje. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 24).
- Sapač, I. (2014):** Gradovi, utrdbe, dvorci, vile v Slovenskem primorju in bližnji soseščini. Ljubljana, Viharnik.
- Sartori, F. (1839–1840):** Die Burgvesten und Ritterschlösser der österreichischen Monarchie. Nebst der topographisch-pittoresken Schilderung ihrer Umgebungen, der Familienkunde ihrer ehemaligen und jetzigen Besitzer, der Lebensweise und Charakteristik des Ritterthums und den Geschichten und Sagen der österreichischen Vorzeit. 12 zvezkov. Wien, Lechner Verlag (Drugi dopolnjeni ponatis istoimenskega dela: Brünn, J. G. Traßler Verlag, 1819–1820).
- Stegenšek, A. (1909):** Umetniški spomeniki Lavantinske škofije. Drugi zvezek. Konjiška dekanija. Maribor, Pisatelj.
- Stopar, I. (1975):** Grad in naselje Šalek. Velenje, Turistično društvo.
- Stopar, I. (1976):** Grad Slovenske Konjice. Slovenske Konjice, Kulturna skupnost.
- Stopar, I. (1977):** Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na slovenskem Štajerskem. Ljubljana, Slovenska matica.
- Stopar, I. (1991):** Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Druga knjiga. Med Prekmurjem in porečjem Dravinje. Ljubljana, Park, Znanstveni institut Filozofske fakultete (Grajske stavbe 2).
- Stopar, I. (1992):** Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga. Spodnja Savinjska dolina. Ljubljana, Park (Grajske stavbe 3).
- Stopar, I. (1993a):** Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga. Med Solčavskim in Kobanskim. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 4).
- Stopar, I. (1993b):** Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Peta knjiga. Med Kozjanskim in porečjem Save. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 5).
- Stopar, I. (1996):** Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Ob zgornjem toku Save. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 6).
- Stopar, I. (1997):** Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Območje Kamnika in Kamniške Bistrice. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 7).
- Stopar, I. (1998):** Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Med Polhovim Gradcem in Smlednikom. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 8).
- Stopar, I. (2000a):** Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Porečje Krke. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 11–12).
- Stopar, I. (2000b):** Stari grad Celje med včeraj, danes in jutri. Celje, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje.
- Stopar, I. (2001):** Predjamski grad. Postojna, Postojnska jama.

- Stopar, I. (2002):** Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Porečje Teme-
nice in Mirne. Ljubljana, Viharnik (Grajske stavbe 14).
- Stopar, I. (2007):** Ostra kopja, bridki meči. Ljubljana, Viharnik.
- Szabo, G. (2006):** Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji. Pretisak prema izvor-
nom izdanju Matice hrvatske iz 1920. godine. Priredio i predgovorom popratio dr.
sc. Andrej Žmegač. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Štular, B. (2013):** Grad Smlednik. Raziskave 2011–2012. Ljubljana, Zavod za var-
stvo kulturne dediščine Slovenije.
- Valvasor, J. W. (1689):** Die Ehre deß Hertzogthums Crain. I–XV. Laybach.
- Višnjić, J. (2018):** Arhitekturni razvoj srednjeveških istrskih fevdalnih utrd: uporaba
metode »arheologije arhitekture« pri analizi razvoja utrd. Doktorska disertacija.
Koper, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije.
- Zahn, J. (1890):** Burgen und Schlösser. V: Die österreichisch-ungarische Monarchie
in Wort und Bild. 7. Steiermark. Wien, k.k. Hof- und Staatsdruckerei, Alfred von
Hölder, 244–260.
- Zeune, J. (1996):** Burgen, Symbole der Macht. Ein neues Bild der mittelalterlichen
Burg. Regensburg, Friedrich Pustet.